

je, da nas bodo spravili pred sodišče. Potem pa neko jutro z okna ni bilo več znamenja...

Roba sem spoznala že v Cankarjevi brigadi, od koder sem prišla v bolnišnico, kakor Rob nekaj pozneje, vendar on le prehodno. Po zajetju je njegovo vedenje in govorjenje kazalo izredno samozavest in dostojanstven mir, čeprav je bil sam od prvega trenutka, kar so ga zajeli, prepričan o neizogibnosti svoje usode. O neizogibnosti smrti je govoril tudi pred menoj, vendar s popolnim notranjim in zunanjim mirom. Pri zasliševanju je govoril italijansko. Izjavil je, da je fašizem dobro občutil na svoji koži doma na Primorskem, saj je moral zato oditi študirat v Jugoslavijo, kjer je živel tako rekoč brez sredstev. Izpovedal je samo, kar je sam hotel, izsiliti niso mogli od njega ničesar.«

V Slovenskem zborniku 1945 (za str. 640) je priobčena slika, ki kaže Roba v krogu okupatorskih vojakov in bele garde, kako da ga vodijo skozi Novo mesto. Dejansko je fotografija posneta na poti iz Smarjete v Šentjernej.

Tone Bajec

O DELJENJU BESED

Doslej smo zmeraj govorili o zlogovanju, vendar ta izraz ne ustreza. Besed namreč ne delimo vedno po zlogih. Zlogujemo n. pr. *stu-di-o*, *ra-di-a*, *a-or-ta*, pa ga vendar ni tiskarja, ki bi rad tako delil, ker se pač mora ravnati po estetskih merilih. Tudi pri pisanju smo daleč od tega, da bi vsakikrat delili po zlogih. Včasih je pomen tako močan, da potegne za seboj deljenje: *raz-deliti*, *pred-videti*, *pod-rast*, *po-drobiti*, *pod-robiti*, *o-brisati*, *ob-risati*, čeprav zlogujemo *ra-zde...*, *pre-dvi...* itd. To okolnost so pravopisci upoštevali, vendar so zaradi varnosti pristavili: delimo po sestavinah, kadar se sestave zavedamo. Niso pa določili primerov, v katerih se vsak Slovenec »sestave zaveda«, marveč so odločitev prepustili razboritosti posameznikov. Kdor je vedel, da so *obraz*, *oblak*, *obleka* nastali iz *ob-raz*, *ob-vlak*, *ob-vleka*, je pač tako delil, drugi pa so to opravili po splošnem pravilu: *o-braz*, *o-blak*, *o-bleka*.

S tem nikakor nočem delati očitkov zaradi dvojnosti in omahovanja, vendar je res, da je to pravilo marsikomu delalo preglavice. Pisanje je treba olajšati, ne pa s kopico pravil tako zaplesti, da moraš kar naprej brskati po slovnici in pravopisnem priročniku. Malo več prostosti verjetno ne bi škodovalo. Zdi se mi, da so po naših šolah pripisovali poglavju o deljenju besed preveč pomena in zabredli včasih kar v pikolovstvo. Vem za primer, ko je učitelj štel za glavno napako deljenje *Lju-bljana*, češ saj se nobena slovenska beseda ne začneja z *blja-*. Za jezik in slog je deljenje brez pomena. Lahko bi celó postavili kar se dá preprosto pravilo: Deli, kjer ti prostora zmanjka! — ko ne bi bilo treba gledati tudi na estetsko plat pisanja. Potemtakem je deljenje samo stvar dogovora. S tem je tudi povedano, da je treba veliko jasnosti, pa tudi trohico prostosti.

Seveda bomo še naprej ostali pri ločevanju med nesestavljenimi in sestavljenimi besedami, vendar moramo za deljenje natančneje opredeliti pojem sestavljenke. Zgodovina jezika kaže, da imamo samo en nesestavljen samostalni, to je besedo *kri*, vsi drugi imajo vsaj sklonsko obrazilo: *žen-a*, *mest-o* (tudi *rak* in *kost* sta imela v starini obrazilo, namreč polglasnik, a ta je po-

zneje odpadel). Čeprav se v sklanjatvi obrazilo menja: *žen-a, žen-e, žen-i*, vendar noben Slovenec nima občutka, da je *žena* sestavljenka, zato tudi nihče ne bo delil n. pr. *žen-ami*. Obrazilo, ki se začenja z vokalom, potemtakem Slovincu ne daje občutka, da gre za sestavo. Drugače je s konzonantskim obrazilom, recimo *kost-jo, brat-je, las-mi*, kjer vsakdo čuti sestavo (seveda k temu veliko pripomore osnovna, nominativna oblika *kost, brat, las* — in to si velja zapomniti!). Pri deljenju torej ne gre za zgodovinsko sestavo besed, marveč za to, ali imamo Slovenci ob besedi še danes občutek sestavljenosti (prim. *žena : delo/pust!*). Ta občutek pa imamo samo takrat, kadar osnova očitno izbija iz besede, ali drugače povedano, kadar ima konzonantska pripona še samostojen pomen (pripone, ki se začenjajo z vokalom, nimajo te moči, zatorej *pose-stvo : no-rost*. Taki primeri so:

1. Sestave z enozložnimi predponami *brez, do, iz, med, na, nad, o, ob, od, pa, po, pod, pra, pre, pred, pri, pro, raz, so, u, za*. Občutek sestave nam posreduje dvoje okolnosti: a) vrsta sestavljenk z isto predpono: *brezdomec, brezdušen, brezpetnik, sosed, součenec, somrak* itn., b) vrsta sestavljenk z isto osnovo, pa različno predpono: *zastava, pristava, postava, prestava, dostava, nastava, izstava, razstava, ustava*. Občutek za sestavo močno zbledi, kadar je po glasovnih zakonih osnova izgubila prvotno lice: *obleka, oblak*; tu je že zabrisana pomenska zveza s sorodnimi *povleči, zavleči, prevleka, navlaka* ipd.

2. Izvedenke s pomensko živimi priponami, ki se začenjajo s soglasnikom: *-ski, -ški: gor-ski, maj-ski, mlin-ski, vdov-ski, april-ski, sam-ski, ljud-ski; obrtni-ški, oto-ški, tur-ški, dija-ški, bera-ški; -stvo, -štvo: pose-stvo, ču-stvo, ljud-stvo; mo-štvo, bera-štvo, pohi-štvo; -nik, -nica: brod-nik, čas-nik, koč-nik, koruz-nik, slam-nik; up-nica, dim-nica, vrst-nica, res-nica;*

-nost: prid-nost, res-nost, spret-nost;

-jak, -njak: lis-jak, koz-jak, bab-jak; kruš-njak, ušes-njak, molz-njak;

-nat, -kast: blat-nat, slam-nat, gozd-nat, mes-nat; pes-kast, ščit-kast;

-ji, -nji, -lji: gad-ji, gos-ji, kur-ji; sod-nji, jutriš-nji, suž-nji; čebe-lji;

-je: bit-je, cvet-je; bar-je, skalov-je, vres-je;

-jav, -ljav, -ljiv: snet-jav; jec-ljav, brb-ljav; drob-ljiv, kup-ljiv;

-nja, -lja: proš-nja, vož-nja, pret-nja; žvrk-lja, grab-lje, štok-lja;

-slo: ma-slo, čre-slo, či-slo, povre-slo;

-ka, -ko, -ca, -ce (manjšalne pripone): buš-ka, klet-ka, dim-ka; lis-ko, miš-ko, brat-ko; klop-ca, miš-ca; vin-ce, šil-ce, očes-ce.

Če pripone ni pomensko izrazita, nimamo občutka sestavljenosti, zatorej lahko delimo *dek-la, ig-la, iz-ba, kot-la, kuz-la, tes-la, stat-va, buk-ve* ali pa zlogujemo *de-kla, i-gla* itd.

3. Posebno poglavje so silo številni zgledi, kjer ima osnovna oblika polglasnik, ki se v stranskih oblikah izpahuje: *kosec-kosca, znesek-zneska, grešek-greška, votek-votka, jasen-jasna, umen-umna, zajeten-zajetna, dober-dobra, poten-potna, grozen-grozna*. Vprašanje je, kako deliti konzonantske skupine v stranskih oblikah, ali *ko-sca* (po zlogovanju) ali *kos-ca* (po osnovni obliki). Pretežna večina takih besed ima neizgovorljivo skupino, recimo *starec-starca*, tako da tudi zlogovanje terja ločitev skupine. Potemtakem ne bomo grešili, če bomo povsod jemali za kriterij osnovno obliko in delili *znes-ka, greš-ka, vot-ka, jas-na, um-na, dob-ra, pot-na, groz-na*. Vendar naj bi bilo v takih primerih piščočemu na voljo, da izbere eno ali drugo, to se pravi, da mirne duše lahko deli tudi *zne-ska, ja-sna, do-bra* itd.

Kjer nas pomen ne odvrtača, delimo po zlogih. Za take »preproste« besede je deljenje res zlogovanje. Toda kaj je zlog? Gotovo je, da je govorna enota, nadrobno pa se v to zamotano vprašanje tukaj ne kaže spuščati. Vsekakor gre za skupek glasov (ali tudi en sam glas), ki se zbirajo okrog zlogovnega vrha. Vrh je zmeraj najbolj zveneči glas zloga. Po zvenečnosti so na najvišjem mestu samoglasniki, nato *r*, potem zvočniki *l*, *m*, *n*, nadalje zveneči in nazadnje nezveneči priporniki in zaporniki. V enozložni besedi *grunt* glasovi po zvenečnosti naraščajo do vrha (*u*), potem padajo. V dvozižnici *gruntnik* vidimo dva vrhova (*u* in *i*), med obema je dolina (glej spodaj). Zdaj razumemo, zakaj je *športnik* dvozižnen (glej spodaj), *špotrnik* pa bi bil trizižnen, ker bi imel tri vrhove (glej spodaj). Torej: kolikor vrhov, toliko zlogov. S tem je tudi pojasnjeno, zakaj ne moremo začeti zloga *n*. pr. z *lp*, *nk*, saj bi morala biti *l* in *n* njegova nosilca.

u	i	o	i	o	i
r		r		r	
g	n n	šp	n	šp	n
t	k	t	k	t	k

Število zlogov je lahko ugotoviti, teže pa je z mejo med njimi, in ta nas pri deljenju najbolj zanima. Tudi v naravi je dolina med dvema gričema, pa vendar težko rečeš, koliko je pripada enemu in koliko drugemu vrhu. Vzemimo besedo *mesto*: ali naj delimo *me-sto*, *mes-to* ali celo *mest-o*? Za slovanske jezike je značilen tako imenovani rahli spoj, se pravi, da gredo konzonanti k naslednjemu zlogu, kolikor le dá izgovorljivost. Vendar je le-tá različna po jezikih in celo v posameznih razdobjih istega jezika. V prvotni slovenščini je veljal zakon odprtih zlogov (vsak zlog se je moral končati na samoglasnik), po onemitvi polglasnikov so se jeli kopičiti soglasniki, danes nam je po moderni vokalni redukciji izgovorljiva marsikatera skupina, nad katero bi si bili dedje jezik polomili. Saj so še pred osemdesetimi leti in manj pisali v množinskem rodilniku *tožeb*, *tresek*, *zgodēb*, *tovaren*, danes pa prav lahko izgovarjamo *tožb*, *tresk*, *zgodb*, *tovarn*.

Ko so slovenski pravopisci postavili pravilo, da se izgovorljiva konzonantska skupina jemlje k sledečemu zlogu, so morali določiti merilo izgovorljivosti. Le-tó so našli v znanem pravilu: k sledečemu zlogu jemljemo skupino, ki lahko začenja slovensko besedo. To pravilo pa je nujno pomanjkljivo, ker ne upošteva nekaj tehtnih okoliščin: 1. Cela vrsta lahko izgovorljivih skupin samo slučajno ne začenja slovenske besede; vzemimo za zgled *šn*: da nam ni težka, pričajo ljudske izposojenke *šnofati*, *šnops*, *šnef* itn.; potemtakem bi smeli deliti *stra-šna*. Tudi s *čn* se ne začenja nobena slovenska beseda, pa le delimo *po-čnem*, *za-čnem*. Ali naj delim *pa-sji*, če pa se nobena beseda ne začenja tako? Smem pa deliti *tre-tja*, ker imamo slučajno prislov *tja* (čeprav je nastal po moderni vokalni redukciji). 2. Nekdo me je vprašal, zakaj ne delimo *o-va*, saj vendar izgovarjamo *vcepiti*. Ali naj bi mu bil jel razlagati, da je vendarle razloček med nezvenečim in dvoglasniškim *u*? Kako naj to razume preprosti človek! Ali naj se zatečemo k šibkemu izgovoru, da velja pravilo samo za nesestavljene besede? V tem primeru bi se namreč število »izgovorljivih« konzonantskih skupin še znatno skrčilo. 3. Pravilo tudi ne upošteva cele množice tujk, ki nam je njih izgovor že čisto domač. Ker nimamo slovenske besede, ki bi se začinjala s *ks* (*ksebi* je sestavljenka!), bi torej morali deliti *prak-sa*, *tak-sa*, *tek-stil*, čeprav nam je skupina *ks* čisto lahka. Pač pa bi delili *eli-psa*, *se-psa*, ker nam to dovoljujejo *psi*. Če pa upoštevamo tudi tujke, nastajajo spet

nove težave: Ali naj delimo *fo-sfor* po *sferi* ipd.? Na drugi strani imamo spet domače besede *ptič*, *tnalo*, *tkati* (edine svoje vrste!), ki nas opravičujejo do deljenja *še-ptati*, *mo-tna*, *kra-tka* in morda celo *hr-bta*, *sla-dka*, čeprav *pt*, *tn*, *tk* še danes težko izgovarjamo, kakor pričajo narečne besede *tič*, *ftič*, *knalno*, *kavc* ali *tekavc* (= tkalec).

Menim, da sem s tem člankom dokazal vsaj to, kako brezupno je postavljati pravila za deljenje besed na kakšne znanstvene temelje. Brž ko je to očitno, nam ostaja samo druga pot: s preprostimi in nezapletenimi praktičnimi navodili olajšati pisanje! Na to meri naslednji predlog. Mišljen je samo kot osnova za obravnavanje, da po razčiščenju perečega vprašanja dobimo v novem pravopisu sprejemljive norme za deljenje:

I. Deljenje preprostih besed:

1. Soglasnik med samoglasnikoma jemljemo k naslednjemu zlogu: *ve-se-li-ti*, *de-la-mo*, *ma-te-rin*, *ve-tr-ni-ca*.

2. Soglasniških skupin *nj*, *lj*, *šč*, *st in ks* (za tuji *x*) ne delimo: *ko-nja*, *konj-ski*, *kla-nje*, *dla-njo*; *po-lje*, *polj-ski*, *bi-lje*, *so-ljo*; *ve-šča*, *ješč-nost*; *te-sto*, *vest-nost*, *sop-sti*; *pra-ksa*, *teks-til*.

3. Od soglasniških skupin jemljemo k naslednjemu zlogu toliko soglasnikov, kolikor jih brez sile lahko izgovorimo: *pi-škav*, *ti-skan*, *mi-šljen*, *i-skra*; *son-ce*, *pol-nost*, *ov-ca*, *mal-ha*, *živč-nost*.

II. Deljenje sestavljenih besed:

1. V sklanjatvi ločimo konzonantsko obrazilo od osnove: *kost-jó*, *brat-je*, *las-mi* (vendar *so-ljo*, *dla-njo!*).

2. Enozložno predpono ločimo od besed: *brez-domec*, *za-stava*, *od-bor*, *so-mrak*, *od-robiti*.

3. V izvedenkah ločimo pripone *ski*, *ški*, *stvo*, *štvo*, *nik*, *nica*, *nost*, *jak*, *njak*, *nat*, *kast*, *jav*, *ljav*, *ljiv*, *ji*, *nji*, *lji*, *je*, *nja*, *lja*, *slo* in manjšalne pripone *ka*, *ko*, *ca*, *ce*: *mlin-ski*, *oto-ški*, *ču-stvo*, *mo-štvo*, *brod-nik*, *res-nica*, *ved-nost*, *lis-jak*, *molz-njak*, *slam-nat*, *pes-kast*, *snet-jav*, *drob-ljiv*, *brb-ljav*, *gos-ji*, *sod-nji*, *čebe-lji*, *cvet-je*, *bar-je*, *proš-nja*, *žvrk-lja*, *ma-slo*, *lis-ka*, *miš-ko*, *klop-ca*, *dreves-ce*. Besede s pomensko neizrazito pripono delimo po volji: *suk-no*, *plaz-na*, *dek-la*, *tes-la*, *stat-va*, *jaz-ba* ali *su-kno*, *pla-zna*, *de-kla*, *te-sla*, *sta-tva*.

4. Kadar se polglasnik osnovne oblike izpahuje, lahko delimo po pomenu ali po zlogovanju: *kos-ci*, *jas-na*, *dob-ra* ali *ko-sci*, *ja-sna*, *do-bra*.

Vitko Musek

ZOLAJEVA »BEZNICA« V FILMU

»Moji filmi se nikoli niso nehali ukvarjati z vsem tistim, kar imenujemo življenje ljudi. V njih je obseseno tudi moje mnenje o vsem, kar me privlači in vznemirja...« (R. Clement ob »Prepovedanih igrach«)

René Clement, ki ga po njegovem dosedanem filmskem opusu (Bitka za progo, 1946; Prekleti, 1947; Zidovi Malapage, 1949; Stekleni grad, 1950; Prepovedane igre, 1952; Gospod Ripois, 1954; Gervaise, 1956; Jez na Pacifiku, 1957) uvrščamo po filmsko-estetski in idejno-etični plati med najbolj samonikle ustvarjalce v šoli povojnega francoskega socialnega realizma, je uporabil za